

University of Groningen

'Vrouwen baren het rijm'

Weijermars, Janneke

Published in:
 Nederlandse Letterkunde

DOI:
[10.5117/NEDLET2019.3.001.WEIJ](https://doi.org/10.5117/NEDLET2019.3.001.WEIJ)

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
 Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
 2019

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Weijermars, J. (2019). 'Vrouwen baren het rijm': Prudens van Duyse (1804-1859) als bemiddelaar van vrouwelijke auteurs. *Nederlandse Letterkunde*, (3), 299-321.
<https://doi.org/10.5117/NEDLET2019.3.001.WEIJ>

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

‘Vrouwen baren het rijm’

Prudens van Duyse (1804-1859) als bemiddelaar van vrouwelijke auteurs¹

Janneke Weijermars

NEDLET 24 (3): 299–321

DOI: 10.5117/NEDLET2019.3.001.WEIJ

Abstract

‘Women bear the rhyme’

Prudens van Duyse (1804-1859) as mediator of female authors

The Flemish poet, Prudens van Duyse (1804-1859), was a leading literary figure in the first half of the nineteenth century. In addition to his work as a writer, he also acted as a cultural mediator and it is striking that, in his work, he paid exceptional attention to female authors. This article examines, on the one hand, the relationship between Van Duyse's formulated beliefs and norms about female authors; and on the other, his motives and intentions for bringing these authors so prominently into the spotlight. In addition, it reveals how he incorporated female authors into his romantic poetics and employed them in his cultural-nationalist program.

Keywords: women writers, cultural mediators, Flemish Movement, Prudens van Duyse

1. Inleiding

‘Hooggeachte Vriend, die van elke vrouw eene kroone verdient!’, zo begint de dichteres Maria Doolaeghe in de zomer van 1856 haar brief aan haar vriend Prudens van Duyse.² Van Duyse (1804-1859) was een toonaangevend figuur in de Vlaamse literaire wereld. Een uitpuilende prijzenkast, een gigantisch oeuvre van meer dan duizend gedichten, tientallen prozawerken en daarbij een uitgesponnen netwerk van internationale correspondenten getuigen van zijn literaire status in de eerste helft van de negentiende

eeuw.³ Minder bekend is dat Van Duyse in zijn tijd ook fungeerde als literair bemiddelaar. Hij droeg bij aan het receptieproces van auteurs doordat hij de productie van hun teksten stimuleerde, hun werk besprak of het hielp te verspreiden. Bemiddelaars als Van Duyse vervullen een belangrijke rol in het literaire circuit: ze kennen literaire waarde toe en functioneren op die manier als poortwachter op basis van hun aanzien en autoriteit.⁴ Uit zijn briefwisseling blijkt dat Van Duyses literaire oordeel door een groot aantal collega's onder wie Johan Michiel Dautzenberg, Johannes Immerzeel jr. en Philip Blommaert uitermate serieus werd genomen.⁵ Naast aanzien beschikte hij bovendien ook over overredingskracht en een uitgesponnen cultureel netwerk in Vlaanderen en Nederland.

Van Duyse bracht het werk van talloze auteurs voor het voetlicht: hij maakte kritieken en overzichtsartikelen voor tijdschriften, hij bezorgde verschillende nalatenschappen en schreef een aantal necrologieën.⁶ Opvallend is dat hij daarin een grote plaats inruimde voor vrouwelijke auteurs. Dat deed hij bijvoorbeeld in zijn correspondentie met letterkundige vrienden, waarin hij vrouwelijke auteurs onder de aandacht bracht en hun werk besprak.⁷ Ook gebeurde dat in zijn gedichten, waarin hij de poëzie uit heden en verleden beschouwde, zoals in zijn *Lofdicht op de Nederlandsche taal* (1829) en *De wanorde en omwenteling op den Vlaamschen zangberg* (1830). Van Duyse schreef ook een aantal bijdragen over vrouwelijke auteurs in kranten en tijdschriften zoals het *Belgisch Museum* en de *Gazette van Gend*.

In Vlaanderen waren vrouwelijke auteurs in deze periode nauwelijks zichtbaar. Ze functioneerden in een mannenwereld waarin ze niet zelfstandig konden opereren.⁸ In de Vlaamse negentiende-eeuwse literatuurgeschiedschrijving speelden vrouwelijke auteurs een marginale rol. De dichter en literatuurhistoricus Jan Frans Willems was de eerste en lange tijd de enige die een Zuid-Nederlandse literatuurgeschiedenis schreef en hij vormt een behoorlijk contrast met Van Duyse waar het de aandacht voor vrouwelijke auteurs betreft. In zijn toonaangevende *Verhandeling over de Nederduytsche tael- en letterkunde, opzigtelyk de Zuydeleyke provintien der Nederlanden* (1819-1824) besprak hij maar vijf vrouwelijke auteurs op een totaal van 268 (bijna 2%).⁹ In Nederland was er in de eerste helft van de negentiende eeuw wat meer aandacht voor vrouwelijke auteurs. In zijn bloemlezing *Keur van Nederlandsche Letteren*, die tussen 1827 en 1829 verscheen in twee keer 52 afleveringen, presenteert de uitgever en schrijver Marten Westerman negen vrouwelijke auteurs op een totaal van 110 (8%), van wie hij bovendien Elizabeth Hoofman en Juliana de Lannoy expliciet roemt om hun kwaliteiten.¹⁰ Nicolaas Anslin vermeldde tien dichters

op een totaal van 134 (6,5%) in zijn *Keur van Nederlandsche dichtstukken* (1829), Matthijs Siegenbeek 23 op 356 (7,5%) in zijn *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letterkunde* (1826), om nog een paar voorbeelden te noemen. Hoewel deze drie dus aanmerkelijk meer aandacht aan vrouwelijke auteurs besteedden dan Willems, is het percentage nog steeds laag. Dit wordt mede veroorzaakt door het feit dat vrouwen minder publiceerden dan mannen – al is dit geen verklaring voor het verschil in aandacht in Noord en Zuid.¹¹

Van Duyses overvloedige aandacht voor vrouwelijke auteurs is nieuw voor Vlaanderen en is bovendien niet los te zien van de Vlaamse emancipatiestrijd, die na 1830 een aanvang neemt en waarin de Vlaamse cultuur als een volwaardig onderdeel van de Belgische natiestaat wordt voorgesteld. Zijn bemiddelaarschap, dat eind jaren twintig van de negentiende eeuw een aanvang nam, viel immers samen met het moment dat het Vlaams institutionele netwerk van genootschappen en tijdschriften tot ontwikkeling kwam en zich ging spiegelen aan de letterkunde van de omringende landen. De Nederlandse literatuur uit heden en verleden vormde voor Vlaanderen een zeer belangrijk referentiepunt.¹² De Vlaamse literatuurgeschiedschrijving was erop gericht Vlaanderen een eigen literair verleden te geven en het is interessant te kijken welke rol Van Duyse in die geschiedenis voor vrouwelijke auteurs zag weggelegd. Maar ook in het contemporaine literaire bedrijf schoof Van Duyse dus vrouwelijke auteurs naar voren en kregen zij een onderscheidende rol in het krachtenspel tussen Noord en Zuid. Daarin was Van Duyse als bemiddelaar zowel een vragende als biedende partij: steden als Den Haag, Utrecht en Amsterdam golden voor Vlaamse dichters als literaire centra en het was voor zuidelijke literatoren dan ook de kunst om in het noorden in de belangstelling te komen. Tegelijkertijd leefde onder Hollandse auteurs de wens om in Vlaanderen te publiceren en zo hun werkveld uit te breiden.¹³ Dit is bijvoorbeeld aan de orde wanneer Van Duyse in het zuiden bekendheid wil geven aan de Hollandse dichteres Petronella Moens of als hij Maria Doolaeghe aanprijst bij noordelijke collega's.

Als Vlaamse man opereerde de bemiddelaar Van Duyse dus in twee ongelijke verhoudingen tegelijkertijd: de verhouding tussen mannelijke en vrouwelijke actoren en die tussen Nederland en Vlaanderen.¹⁴ Dit is interessant omdat spanningen in deze verhoudingen ervoor kunnen zorgen dat literaire normen veranderen en nieuwe opvattingen een plaats krijgen. Hoe verhielden zijn opvattingen over vrouwelijke auteurs zich tot het beeld dat er in de Lage Landen over vrouwelijke auteurs bestond? Stelde hij gangbare opvattingen en clichés ter discussie?¹⁵ En waarom richtte hij zich als bemiddelaar zo uitdrukkelijk op vrouwelijke auteurs? Dit artikel onderzoekt

de relatie tussen Van Duyses geformuleerde overtuigingen en normen over vrouwelijke auteurs aan de ene kant, en de motieven en intenties van Van Duyse om die vrouwelijke auteurs zo prominent voor het voetlicht te brengen aan de andere kant. Om die relatie systematisch uit te werken, maak ik in dit artikel gebruik van het 'repertoire'-begrip dat werd geconceptualiseerd door Itamar Even-Zohar en Els Andringa.¹⁶ Dit begrip komt voort uit de systeemtheorie en slaat op het normenpatroon waarvan actoren in het literaire veld zich bedienen.¹⁷ Andringa stelt dat een repertoire uit drie componenten bestaat: 1) het 'richtsnoer': de kennis van werken en oeuvres die fungeert als referentiepunt en die de bemiddelaar in staat stelt teksten en oeuvres met elkaar te vergelijken; 2) geïnternaliseerde waarden en interesses, die ten grondslag liggen aan selecties, categorisering en beoordelingen waarbij bemiddelaars bepalen wat zij waardevol en interessant vinden en 3) strategieën, waarbij bemiddelaars bewust elementen uit een repertoire inzetten of creëren om zichzelf te profileren. Dit wordt strategisch repertoire genoemd.¹⁸

Dit artikel laat eerst zien op welke manier Van Duyse zijn bemiddelaarschap van vrouwelijke auteurs vormgaf. Daarna wordt zijn bemiddelaarschap in verband gebracht met twee belangrijke waardes binnen Van Duyses poetica: het cultuurnationalisme en zijn romantische literatuuropvatting. Vervolgens onderzoek ik welk beeld hij van vrouwelijke auteurs construeerde en of hij daarmee afweek van gangbare representaties. Door zijn opvattingen en motieven tegenover elkaar te plaatsen, kan er worden vastgesteld of er in Van Duyses bemiddelaarschap sprake was van strategie en zo ja, welk(e) doel(en) dat diende.

2. Van Duyse als bemiddelaar van de vrouwelijke auteurs

Van Duyse had tientallen correspondenten, onder wie een aantal vrouwen: zijn eigen vrouw Sophie Wouters, zijn Haagse vriendin Henriette Croiset, de Leuvense dichteres Louise Stappaerts en in mindere mate de Brusselse schrijfster Johanna Courtmans-Berchmans. Een intensieve correspondentie onderhield hij met twee bekende dichters: Maria Doolaeghe (1833-1859) uit Diksmuide en Petronella Moens (1762-1843) uit Utrecht.¹⁹ Doolaeghe leerde hij in 1826 kennen bij een dichtwedstrijd te Ieper, waar ze de eerste prijs behaalde. Tussen de twee ontstond een levenslange en hechte vriendschap die door sommigen zelfs is gekarakteriseerd als een platonsche liefdesrelatie.²⁰ Niet veel later bracht Doolaeghe Van Duyse in contact met Moens, die hij vervolgens regelmatig opzocht als hij in Nederland was.

Ook zij bleven met elkaar corresponderen tot haar dood.²¹ Volgens de biografie van Moens, Ans Veltman-van den Bos, fungeerde Moens voor de twee Vlaamse dichters als een toegangspoort tot het Hollandse literaire circuit.²² Toch was er van eenrichtingsverkeer geen sprake. Van Duyse was weliswaar veel jonger dan Moens en zou om die reden pas later naam maken als literator, maar vanaf het moment dat hij ging publiceren en een letterkundig netwerk had, zorgde hij tevens voor de promotie en de verspreiding van Moens' werk in het zuiden. Zo besprak hij haar werk in het al eerder genoemde gedicht *De wanorde en omwenteling op den Vlaamschen zangberg* (1830). Hij schreef in 1836 ook nog twee bijdragen in de *Gazette van Gend* over dit 'Letterwonder' Moens, waarin hij hun vriendschap en correspondentie verheerlijkte en vooral aandacht schonk aan alle huldeblijken die Moens in het zuiden ten deel waren gevallen, zoals de vele lofdichten en prijzen.²³ Uit de correspondentie blijkt eveneens dat Van Duyse met name aan zijn Vlaamse lettervrienden Frans Jozef Blicck en Philip Blommaert schreef over de kwaliteiten van Moens en hen aanspoorde haar werk in Vlaanderen meer bekendheid te geven.²⁴

Maria Doolaeghe nam in Van Duyses leven en werk een prominente plaats in. Naast de brieven die hij zelf met haar wisselde, schreef hij in talloze brieven aan zijn collega's *over* haar, waarbij hij het dan heeft over de 'Sappho van Vlaenderen', de 'Dubitade', 'mijn Kunstvriendinne', de 'Vlaamsche Moens', 'Jfv. D', of simpelweg 'de dichteresse'.²⁵ In een brief aan de invloedrijke Nederlandse uitgever Johannes Immerzeel jr. schreef Van Duyse op 3 augustus 1839: 'Maria Doolaeghe is de eerste dichteresse die thands Nederland bezit'. Immerzeel gaf het werk van Tollens en Bilderdijk uit, maar was bovenal bekend als initiator van de toonaangevende *Nederlandse Muzen-Almanak*, die een sterke aantrekkingskracht uitoefende op Vlaamse dichters die naam wilden maken in het Nederlandse circuit.²⁶ Van Duyse probeerde Immerzeel te bewegen om Doolaeghes gedichten te lezen en liefst ook te plaatsen, wat vaak ook lukte. Tevens introduceerde hij het werk van Doolaeghe bij de Rotterdamse uitgever en boekverkoper Willem Messchert, die als redacteur van *De Avondbode* een recensie-exemplaar kreeg van haar bundel *Madelieven*.²⁷ Van Duyse deed bovendien zijn best om Doolaeghe bij het Belgische koningshuis in de kijker te spelen.²⁸ In zijn intensieve correspondentie met de Vlaamse notaris en schrijver Frans Jozef Blicck was Doolaeghe een van de meest besproken onderwerpen: 'De Dixmudsche dichteresse doet meer en meer vordering; zij heeft een mannelijke, gespierde schrijftrant. Indien zij er Kortrijk mededingt, dan mocht ik wel lijden, dat zij er bekroond wierd, dat is: prijs bekwam.'²⁹ Van Duyse kreeg gelijk: Doolaeghe won. Niet veel later herinnerde hij de beroemde

Vlaamse letterkundige Jan Frans Willems eraan dat ‘eene Dichteresse [...] den boventoon heeft gehouden in den Prijskamp van Kortrijk’, opdat ook hij haar in het vizier hield.³⁰

Kortom, de voorbeelden waarin Van Duyse Doolaeghe bij zijn correspondenten ter sprake bracht, zijn legio, evenals de aanbevelingen in druk. Alleen al in de bundel *Vaderlandsche Poëzy* gebruikte Van Duyse acht motto's uit Doolaeghes poëzie voor zijn eigen gedichten.³¹ Een uitgebreide beschrijving van het werk van Doolaeghe vinden we in haar dichtbundel *De avondlamp* (1850), waarvan Van Duyse de inleider en tekstbezorger was. Hij trok in deze bundel maar liefst drieëntwintig pagina's uit voor zijn voorwoord dat toch vooral het karakter had van een lofzang, waarin hij concludeerde: ‘Het zij mij genoeg, aengestipt en bewezen te hebben dat eene vrouw, zonder verzuim harer hoofdplichten, der volksbeschaving, zich in de letterkunde weêrspiegelend, kan offeren’.³² Hoewel Van Duyse dus graag en veel over Doolaeghe schreef, was hij soms ook terughoudend om haar publiekelijk de lof toe te zwaaien.³³ In *De wanorde en omwenteling op de Vlaamschen zangberg* (1830) klonk dat zo:

’k Zal Haar, die ’t blinkend spoor van Moens betreedt niet noemen,
Dat IJpren³⁴ haar bekroon, Dixmuide moog haar roemen.
Men leest heur naam niet in mijn kunsteloze blaân.
Wel! doe zij-zelve dien in 's Lands gedenkboek staan.³⁵

In 1833 schreef hij Blommaert over een lijst met vrouwelijke auteurs die hij voorbereide voor publicatie. Ook daarin was hij huiverig Doolaeghes naam te plaatsen: ‘Wat onze geliefde Kunstvriendinne betreft, ik dacht haar op die lijst, als levende Dichteresse niet te moeten brengen’.³⁶ Die lijst publiceerde Van Duyse vijf jaar later, mét een motto van Doolaeghe en vooraf de mededeling: ‘Het lijstjen van de Vlaemsche dichtersessen, waerin wy de verre weg alle andere overtreffende mevrouw Van Ackere, geboren Doolaeghe, niet opgenomen hebben, is als volgt [...]’.³⁷ Met deze retorische truc vestigde Van Duyse juist alle aandacht op Doolaeghe. Wellicht formuleerde hij het op deze manier omdat het ongepast was om in het openbaar te pronken met een ongetrouwde vrouw. Na het huwelijk van Doolaeghe in 1836 met Bruno van Ackere worden Van Duyses loftuitingen over het algemeen explicieter, getuige bijvoorbeeld het genoemde voorwoord bij *De avondlamp* uit 1850.

Naast Moens en Doolaeghe publiceerde Van Duyse ook over schrijfsters uit het verleden. In zijn *Lofdicht op de Nederlandse taal* (1829) beschreef hij, in navolging van wat Jan Fredrik Helmers deed in *De Hollandse natie*,³⁸ een

hele rits dichters die de Nederlandse letterkunde hadden vormgegeven. De vrouwelijke auteurs zette hij daarin bij elkaar: ‘k Herken u, De Lannoij, – u, Hoofman, – u, Van Merken, / Die ik bewondren mag in staag herlezen werken.’³⁹ Het ging hier natuurlijk over Juliana de Lannoy (1738-1782), Elisabeth Hoofman (1664-1736) en Lucretia Wilhelmina van Merken (1721-1789). In *De wanorde en omwenteling op de Vlaamschen zangberg* (1830) noemde hij daarbij nog Fenna Mastenbroek (1788-1826), Francijntje de Boer (1784-1852) en Katharina Wilhelmina Bilderdijk (1776-1830); allen Noord-Nederlandse dichters dus, die hij binnen de context van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830) bezong.⁴⁰

Vanaf 1828 ontwikkelde Prudens van Duyse een bijzondere interesse voor een vrouw met wie hij niet alleen de liefde voor de dichtkunst maar ook de geboorteplaats deelde: de Dendermondse schrijfster Rosiana Coleners (±1500-±1560). Hij startte een zoektocht naar haar leven en werk, dook in de archieven van de rederijders in Gent en Dendermonde, en raadpleegde de geschriften van onder meer Marcus van Vaernewijck (1516-1569) en Lucas d’Heere (1534-1584) die hij kennelijk tot zijn beschikking had. Hij consulteerde ook zijn collega’s Jan Frans Willems, Karel August Vervier en Philip Blommaert.⁴¹ Dit alles resulteerde in een artikel in het Dendermondse tijdschrift *Le Courier de la Dendre* (1836).⁴² Als kroon op zijn onderzoekswerk naar Vlaamse vrouwelijke auteurs publiceerde Van Duyse in 1838 een artikel in het gezaghebbende tijdschrift van Jan Frans Willems, het *Belgisch Museum*. Daarin gaf hij de reeds genoemde lijst van ‘Vlaemsche dichterssen’ tussen 1500 en 1800; Coleners werkte hij hierin als casus uit. Met dit artikel bouwde Van Duyse voort op wat Willems in de jaren 1818-1821 begonnen was in de *Antwerpschen Almanach*: een reeks uitvoerige ‘Leévens-berigten van dichters die te Antwerpen geboóren zyn’.⁴³ De levensberichten functioneerden als proeflapjes voor Willems’ *Verhandeling over de Nederduytsche tael en letterkunde in de Zuydeleyke provintien der Nederlanden*, die hij vanaf 1819 in delen uitgaf en waarnaar Van Duyse in zijn artikel over de Vlaamse dichterssen ook een aantal keer verwees.

3. Vrouwelijke auteurs en het cultuurnationalisme

Van Duyses artikel in het *Belgisch Museum* sluit aan bij de hang naar canoenvorming, die aan het einde van de achttiende eeuw ontstond en in de periode van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden opbloede.⁴⁴ Onder literatoren ontstond een enorme lijstjesdrift: vanaf 1815 kwam er in de Lage Landen een grote hoeveelheid bloemlezingen, handboeken en

literatuurgeschiedenissen op de markt, vooral door Hollandse literatuurhistorici geschreven, waarin allerlei auteurs en teksten uit de Nederlandse literatuurgeschiedenis voor het voetlicht werden gebracht. De samenstellers verheerlijkten op die manier de Nederlandse taal, letterkunde en cultuur en positioneerden deze als gelijkwaardig of zelfs beter alternatief voor andere dominante Europese talen en culturen, waarvan de Franse op dat moment de allerbelangrijkste was.⁴⁵

Van Duyse aandacht voor vrouwelijke auteurs paste volledig in dit cultuurnationalistische programma. Met het lijstje dat hij in zijn *Lofdicht* gaf (van Van Merken, De Lannoy enzovoort) volgde Van Duyse vóór 1830 het Hollandse richtsnoer van contemporaine dichters als Helmers en literatuurhistorici als Siegenbeek, Anslin en Westerman, die dezelfde schrijfsters in hun publicaties opnamen. Na de Belgische Omwenteling in 1830 bleef hij die Hollandse dichters nog een aantal jaar promoten, waarmee hij uitdrukking gaf aan zijn Orangistische overtuiging. Dit gebeurt bijvoorbeeld in zijn artikel voor het *Belgisch Museum* uit 1838, waarin hij de Nederlandse vrouwelijke auteurs tegenover de Franse plaatste met de woorden:

Ook de Nederlandsche Vrouwen hebben de letterkundige eer van haer geslacht op eene waardige wyze, door alle tyden heen, gehandhaefd. Het is vooral opmerkenswaardig, dat de Franschen, hoe veel verdienstelyke Dichtersessen zy, vooral in dezen tijd, bezitten, gelijk eene Delphine Gay, Desbordes-Valmore, Amable Tastu, om van de misschien verdichte Clotilde de Surville by de ouderen niet te gewagen, toch nimmer eenige schitterende treurspeldichtersesse hebben kunnen opnoemen, terwijl Nederland op eene Juliana de Lannoy, op eene Lucretia van Merken en op Bilderdijks gade, als met vasten tred Sophokles voetspoor betreden hebbende, mag roemen.⁴⁶

Naast de Nederlands-Franse oppositie openbaarde zich in de publicaties van Van Duyse nog een ander krachten spel, veroorzaakt door het feit dat het aantal Vlaamse auteurs op al die lijstjes ver achter bleef bij de (Noord-) Nederlandse. Het was Jan Frans Willems die daar in zijn *Verhandeling* wat aan probeerde te doen door zich in deze literatuurgeschiedenis alleen op de 'Zuydelyke provincien' te richten. Op die manier ontstond er in de jaren '20 van de negentiende eeuw een Vlaamse emancipatiebeweging die de Hollandse dominantie binnen de Nederlandse letterkunde aanvocht en waarvan Willems dus de belangrijkste aanjager was.⁴⁷ Van Duyse, die weliswaar zijn leven lang Oranjegezind bleef, opereerde na 1830 steeds vaker in lijn met Willems, ware het dat hij niet zozeer de mannen, maar met name de Vlaamse dichtersessen naar voren schoof om de waarde van de Vlaamse

letterkunde ten opzichte van de Nederlandse te demonstreren. Hij wekte daarbij de suggestie dat er een Vlaamse traditie was van vrouwelijke schrijvers, die zo ongeveer met Anna Bijns was begonnen en zich in het heden manifesteerde in de persoon van Doolaeghe.⁴⁸ Over haar schreef hij in de inleiding van haar bundel *De avondlamp*:

Even als gij zoude ik niet durven beslissen of Holland (dat zelfs in dichtersessen die in 't Treurspel uitmunteden vruchtbaer) wel thans eene vrouw bezitte, die zulke krachtige toonen heeft aengeslagen, die Alceus donder aen Saphoos suisenden toon vol moederliefde derwijze heeft weten te paren.⁴⁹

Natuurlijk had 'Holland' volgens Van Duyse ook goede dichtersessen, maar Doolaeghe had toch iets bijzonders dat de noordelijke vrouwen misten. Zij had zich immers 'tevens in den Lierzang tot eene hooge stoutheid van denkbeelden verheven' en het was moeilijk een vrouw te bedenken die het in Nederland zo ver gebracht had 'in 't lyrieke vak'.⁵⁰ Door haar talent in verband te brengen met Alcaeus en Sappho, kende hij haar poëzie eeuwigheidswaarde toe en kreeg haar oeuvre een klassieke status, die het nationale kader oversteeg.

4. Vrouwelijke auteurs en de romantische literatuuropvatting

In zijn nationaal geïnspireerde lofprijzing van Doolaeghe hanteert hij 'romantische' argumenten die hij in eerdere publicaties al had uitgewerkt. In *De wanorde en omwenteling op den Vlaamschen zangberg* (1830) bijvoorbeeld, waarin Van Duyse uitgesproken kritisch reflecteerde op de stand van de letterkunde en de literaire kritiek in Vlaanderen.⁵¹ Hij droeg daarin de Noord-Nederlandse literatuur als nastrevenswaardig voorbeeld aan, ook waar het de waardering van vrouwelijke auteurs betrof:

Dáár vindt men vaak een Vrouw, wie roem geen schaamte wekt;
Aan welke een schoone geest een schoonheid meer verstrekt;
Die uit *het graf* van Feith een reiner vreugd kan smaken,
Dan andren, die zich op een danspartij vermaken;
Die zelfs, wen de andre 't haar in Vader Vondel windt,
Een vers aan heur toilet, of in heur bed verzint;
Die, als ze bij den haard de pan heeft weggehangen,
Door geen Romans – door Cats – het kladboek doet vervangen.

Dáár snoeren liefde en kunst somtijds een edel paar,
 En met hun letterkroost verrijkt ons jaar op jaar.
 De blinde Moens zweeft zelfs door heel de schepping henen,
 En doet een dankbre traan tot God onze ooggen weenen.⁵²

Van Duyse presenteerde Moens hier als een dichter die andere dichters uit Holland overtrof en die zelfs de ontroering van god opwekt. Tegelijkertijd moedigde hij zijn Vlaamse collega's hier aan de vrouwelijke auteurs in het algemeen meer te waarderen, zoals men in de Noordelijke Nederlanden deed.

Naast Van Duyses cultuurnationalistische programma spelen in dit fragment nog andere geïnternaliseerde waarden een rol, die we in verband kunnen brengen met zijn romantische literatuuropvatting. Die opvatting droeg hij in vele publicaties uit, maar dus het meest expliciet in *De wanorde*, waarin hij dikwijls verwees naar een 'hooger kreits', het 'opstijgen' van de dichters en het verheffen van de dichtkunst. Daarmee gaf hij zijn tekst de metafysische dimensie die zo kenmerkend is voor het romantische vertoog. Ook schreef hij over de drie-eenheid 'verbeelding, geest, gevoel', die hij voor het dichten noodzakelijk achtte.⁵³ Dichters moesten zich volgens Van Duyse op een hogere werkelijkheid richten, daarin lag de dichtkunst besloten. Tegelijkertijd benadrukte hij de innerlijke gevoelswereld van de dichter: 'Wat zoekt gij buiten u? Daal in u-zelf, – en zing!'⁵⁴

De romantische literatuuropvatting ('De blinde Moens zweeft zelfs door heel de schepping henen') komt ook terug in het gedicht 'Aen de Dichteresse Petronella Moens' dat hij in 1840 publiceerde in het derde deel van zijn bundel *Vaderlandsche Poëzij*.⁵⁵ Hij refereert daarin aan haar blindheid ('Uw zielsoog heeft bespiegelingen, / Verheven boven 't zinlijk oog') en haar talent, dat Moens volgens Van Duyse in staat stelt 'in hooger sfeer' en in 'Gods heiligdom' te raken.⁵⁶ Het werk van Petronella Moens voldeed volgens Van Duyse geheel aan de eisen die aan dichtkunst moesten worden gesteld. Moens was immers in staat zich op die hogere werkelijkheid te richten en ze kon – ondanks of juist dankzij haar blindheid – beelden waarnemen die voor anderen verborgen bleven, zo schreef hij in zijn lofdicht:

't Besmettend stof kleeft aen uw vlerken,
 poëtisch Hemelduifjen! niet,
 Waerop Gy naer de starreperken
 In bovenaardsche wellust, schiet.
 [...]

ô, Kon ik in Uw vaert U volgen!
 Vriendin! mijn geest en ziel zoo waard!
 Doch zwaer is 't lot op my verbolgen:
 'k Ben vastgekluiserd, ik, aen de aerd'.⁵⁷

Ook Maria Doolaeghe bezat gaven die andere dichters niet hadden en steeg om die reden boven de rest uit. Aards gekonkel en politieke twisten, met name de Vlaamse strubbelingen in het koninkrijk België na 1830, dat was iets voor mannen als Willems, Rens en Ledeganck, schreef Van Duyse, waarmee hij deze schrijvers een beetje diskwalificeerde ten faveure van Doolaeghe. Hij paste het dichterschap van Doolaeghe door deze uitspraak perfect in in zijn eigen literatuuropvatting dat een literator geen uitspraken hoorde te doen over politieke of sociale kwesties.⁵⁸ Doolaeghe hield zich niet met politiek bezig, haar stond een hoger doel voor ogen:

Maria, stond boven lof en blaem, boven vrees en hoop verheven. Wat zij in den storm [na 1830, JW] zong, het moge een lierzang of een iambe geweest zijn, was alleen voor hare ziel, en voor God welke die vaderlandsche zucht had vernomen, niet verloren.⁵⁹

Het is opmerkelijk dat Van Duyse Doolaeghe en Moens, die als uitgesproken aanhanger van het Verlichtingsdenken te boek stond en staat, door middel van deze kwalificaties in verband bracht met het romantische auteurschap en hen inkapselde in zijn eigen literaturopvatting. Dat zou kunnen betekenen dat Van Duyse het onderscheid tussen Verlichting en Romantiek helemaal niet als zodanig percipieerde.

5. Representatie van vrouwelijke auteurs

De aandacht en waardering van Van Duyse voor vrouwelijke auteurs paste dus in zijn cultuurnationalistische idealen en in zijn romantische literaturopvatting – of hij zorgde er zelf in ieder geval voor dat de vrouwen daar in pasten. Van Duyse besprak de vrouwelijke auteurs niet alleen binnen die twee kaders, maar plaatste ze ook op een voetstuk. Bovendien laten zijn publicaties zien dat hij de intentie had om bestaande beelden over deze vrouwen te corrigeren. Hij sprak in de zogenoemde 'eeuwigdurende aantekeningen' van *De wanorde* bovendien openlijk zijn collega David de Simpel tegen, die in 1826 in het tijdschrift *De Argus* geschreven had dat

[...] de Belgische vrouwen zich tot dus verre in 't geheel niet bezig gehouden [hebben] met de beoefening der Nationale Letterkunde, het zij dat uit vooroordeel voortspoot, het zij uit onverschilligheid. Genoeg is het, dat er beterschap op handen is, en meisjes en vrouwen steeds meer en meer behagen scheppen in het Nederlandsch.⁶⁰

Van Duyse diende hem van repliek door hem uitvoerig te wijzen op de prijzen en huldeblijken die Doolaeghe op dat moment al ten deel waren gevallen.⁶¹ In zijn inleiding van *De avondlamp* zette hij dat positieve beeld over Doolaeghe nog eens aan: 'Wat ook hare dichtwaerde zij, men zal niet ontkennen, dat zij een dier weinige vlaemsch schrijvenden is, die der tale machtig zijn.'⁶²

In de eerste helft van de negentiende eeuw was het beeld van schrijvende vrouwen niet positief.⁶³ De geldende opvatting was dat geleerdheid en schrijverschap voor mannen was weggelegd. De vrouw had in zoverre nood aan scholing, dat zij voldoende in staat gesteld moest worden om haar huiselijke taken te volbrengen. Wanneer vrouwen zich toch aan de pen waagden, kregen zij strengere zedelijke normen opgelegd en hen werd in de literaire kritiek vaak een gebrekkige stijl verweten. Vrouwen beschikten nauwelijks over het vermogen tot rationeel denken en systematische studie, zo was de gangbare opvatting in die tijd.⁶⁴ Met de opkomst van vrouwelijke romanschrijvers werd het beeld in het Noorden genuanceerder. In de *Vaderlandsche Letteroefeningen* van 1820 werden de romans van Elisabeth Wolff en Agatha Deken als voorbeeld gesteld waar het ging om de beschrijving van 'die echte natuur, dat nationale, eigenaardige in onze zeden en ons volkskarakter'.⁶⁵ Recensenten roemden in de jaren 1830 de gevoeligheid van schrijfsters als Betsy Hazenbroek en vooral Geertruida Toussaint, die nodig was om de eigenheid van de vrouwelijke geest te kunnen blootleggen.⁶⁶

Van Duyse laat in zijn besprekingen regelmatig zien dat hij bekend is met de in zwang zijnde beelden over vrouwelijke auteurs. Dat deed hij bijvoorbeeld in *De wanorde*. Daar haalt hij terloops een 'aardig hekeldicht' van Juliana de Lannoy aan, waarin zij 'op eene boertige wijze, het vooroordeel, dat vrouwen niet bekwaam, of bevoegd, zijn zouden tot het beoefenen der geleerdheid en fraaije letteren, geestig wederlegt'.⁶⁷ Maar rekende hij er ook mee af? In zekere zin wel. Regelmatig beschreef hij de achterstand die de vrouwen in zijn ogen ten opzichte van de mannen hadden, zo had hij het in het artikel over Moens in de *Gazette van Gend* over haar 'kindschheid'.⁶⁸ Van Duyse zette dit nog eens extra aan door in de tekst uitgebreid uit een brief van Moens aan Doolaeghe te citeren:

Gy weet niet, Lieve! hoe ik mijn onvermogen elke oogeblik gevoel. Verbeeld u eens, ik ken niet eene taal dan mijne Vaderlandsche. Ik gevoel door dat gemis, hoe vele schoone gedachten en verhelderende denkbeelden van buitenland-sche Schrijveren voor mij verloren zijn.⁶⁹

In het stuk over Rosiana Coleners verwees hij naar verschillende mannelijke auteurs onder wie Lindanus, Marcus van Vaernewijck en Lucas d’Heere, die allemaal bijgedragen hadden aan het gerucht dat Coleners ‘noch lesen noch schrijven en conde.’⁷⁰ Ze zou haar gedichten aan mannelijke rederij-kers hebben moeten dicteren.

Toch zijn Van Duyses teksten over deze vrouwen positief van toon: ze waren bedoeld om aandacht en wellicht ook enig mededogen voor de schrijfsters op te wekken. Van Duyses plaatst er een ander beeld tegenover: het gebrek aan scholing wekt bij de lezer de suggestie op van puurheid, onbedorvenheid en misschien ook wel van wilskracht en doorzettingsver-mogen. In een latere publicatie neemt dit verhaal over vrouwelijke achterstand de vorm aan van een pleidooi voor beter onderwijs aan vrouwen, wanneer Van Duyse in 1850 zijn inleiding van Doolaeghes bundel besluit met de woorden:

De opvoeding en ’t onderwijs der vrouwen is een grondbeginsel van hoog staetkundig belang, door ons Staetsbestuer in den persoon van de dixmudsche Dichteresse [Doolaeghe, JW] erkend, maer waervan ’t nog niet de inrigting heeft kunnen ontwikkelen.⁷¹

Iets anders werkte het in zijn ongepubliceerde teksten. De briefwisseling tussen Van Duyse en Doolaeghe laat zien dat Doolaeghes letterkundige tekortkomingen, haar gebrek aan scholing en de ongelijke verhouding tussen de twee correspondenten een veelbesproken onderwerp was.⁷² Van Duyse had in hun relatie duidelijk de dominante rol van mentor en corrector van haar teksten, waarmee hij haar achterstand in feite bevestigde. In één brief aan een mannelijke collega is hij minder sympathiek over een vrouw die hij publiekelijk bezong; aan zijn vriend Karel Vervier schreef hij over een gedicht van Coleners dat hij had gevonden: ‘Doch ’t is niets byzonders.’⁷³

Tevens zette Van Duyse zich publiekelijk af tegen de ongelijkwaardigheid van mannelijke en vrouwelijke schrijvers. Hij verwees bijvoorbeeld regelmatig naar de prijskampen in Vlaanderen in de vroege negentiende eeuw, waarbij Moens, Doolaeghe en ook Vrouwe Bilderdijk prijzen wonnen.⁷⁴ De daadwerkelijke bekroning ging desondanks vaak aan hun neus voorbij: een voorwaarde voor de winst was dat dichters zelf hun prijs kwamen ophalen,

maar ongetrouwde vrouwen werden geacht niet bij publiekelijke gelegenheden te verschijnen.⁷⁵ Van Duyse sprak schande van die vrouwonvriendelijke gewoontes en schreef in *De wanorde* over ‘s Lands gebruik (of liever misbruik):⁷⁶ Ook in dit opzicht pleitte hij dus in het openbaar voor een gelijkwaardige behandeling van mannen en vrouwen. Hij onderstreepte dit nog eens in 1838 door bij zijn artikel over Vlaamse vrouwelijke auteurs een motto van Doolaeghe te gebruiken, dat luidde:

Zou kunst der Vrouw tot oneer strekken?
 Hoe! voegt haer de eerkroon niet, waer mée de Dichter praelt?
 Mag haer natuer geen zanglust wekken?
 Wilt gy dat zy 't gevoel verstaelt?⁷⁷

Dat streven naar gelijkwaardigheid blijkt ook op een andere manier uit zijn teksten: soms vergeleek hij mannen en vrouwen met elkaar, zonder over de verschillen te spreken. Dat was bijvoorbeeld bij Noord-Nederlandse critici zeer ongewoon – daar werd het geslacht van de schrijfster altijd nadrukkelijk vermeld, met toevoegingen als ‘de bevallige’, ‘de aanminnige’ of ‘de beschaafde’ schrijfster.⁷⁸ Over Doolaeghe schreef Van Duyse in het voorwoord van *De avondlamp*:

Ja, gij bewondert haer genoeg om haren lierzang op Egmont bijna naest dien van Feith op de Ruiter te plaetsen, en om haren *Madelieven* eene der eerste plaetsen onder de dichtbundelen sedert 1830 – maer niet ten gevolge van 1830 – verschenen, te stellen.⁷⁹

Met andere woorden: Doolaeghe was bijna net zo goed als Feith, maar van alles wat Vlaanderen na de Omwenteling had voortgebracht was haar dichtbundel toch eigenlijk wel het beste, het werk van mannelijke collega's inclusief.

Betekent dit dan dat het onderscheid tussen mannelijke en vrouwelijke auteurs helemaal niet relevant was voor Van Duyse? Dat was het wel. In diezelfde inleiding, waarin hij de jeugd van Doolaeghe beschrijft, staat er: ‘Niemand vermoedde dat er in de stil ontluikende maegd, in het harte van Mietje-Cisca [...] een vonk van mannenvernuft, bij de aengeboren sprankel des vrouwelijken gevoels, verschool.’⁸⁰ In een brief aan Blicck schreef hij eerder al over haar ‘mannelijke, gespierde schrijftrant’.⁸¹ Bewonderend beschreef hij in *De wanorde* vrouwelijke auteurs die ‘in de krijgssdaden hunner moedige echtgenooten’ deelnamen, ofwel samen met hun mannen publiceerden, onder wie Vrouwe Bilderdijk.⁸² Kennelijk zag Van Duyse het

dichten als een strijd, waarvoor men 'mannenvernuft' en mannenspielen nodig had. Tegelijkertijd had Doolaeghe volgens Van Duyse ook typisch vrouwelijke kenmerken, zoals gemoedelijkheid en gevoeligheid. Juist in combinatie met de 'hooge stoutheid van haar denkbeelden' was zij tot bijzondere literaire prestaties in staat.⁸³

6. Besluit: strategieën en motieven

Het lijkt erop dat Van Duyse in zijn publicaties de geldende opvattingen over vrouwelijk schrijverschap gebruikte om ze te kunnen omvormen tot een voordeel: vrouwen hadden inderdaad een achterstand, maar dat gaf hun werk een puur en ongerept karakter. Vrouwelijke auteurs die in staat waren het mannenvernuft met de vrouwelijke gevoeligheid te combineren, stegen tot grote hoogten en staken de mannen voorbij. Er waren dan ook voor Van Duyse geen redenen om vrouwelijke schrijvers als minder te beschouwen, zeker wanneer zij zoals Doolaeghe 'zonder verzuim harer hoofdplichten' op hoog literair niveau presteerden.⁸⁴ Van Duyse vond kennelijk net als andere letterkundigen van zijn tijd dat vrouwen naast de dichtkunst belangrijker plichten hadden, alleen stonden deze volgens Van Duyse hun schrijverschap niet in de weg. Kinderen baren, een huishouden voeren en dichten: Van Duyse vervlocht deze taken in één regel in het lange hekelgedicht *De spellingsoorlog* uit 1842, die luidt: 'Zelv' vrouwen baren het rijm'.⁸⁵

Van Duyse hanteerde als bemiddelaar niet de 'dubbele kritische moraal' die Van Boven uitgebreid bespreekt in *Een hoofdstuk apart* (1992) en die voor de negentiende eeuw treffend tot uitdrukking komt in de uitspraak van een recensent in 1831: 'het werk van eene vrouw [...] mag niet al te gestreng beoordeeld worden'.⁸⁶ Van Duyse was in zijn publicaties weliswaar niet streng voor vrouwelijke auteurs, maar hij schreef ook nergens over de noodzaak van een mildere benadering van teksten van vrouwen. In zijn publicaties schoof hij de dichters naar voren als een gelijkwaardig of zelfs beter alternatief voor de mannelijke dichters en liet blijken dat hij ervan overtuigd was dat zij een belangrijke bijdrage aan de literatuur leverden, in heden en verleden.

De vraag waarom hij vrouwelijke auteurs zo vaak bejubelde en of hij zijn opvattingen over vrouwelijk schrijverschap strategisch heeft ingezet, is moeilijk te beantwoorden omdat hij nergens over zijn motieven geschreven heeft. Het is opvallend dat Van Duyses loftuitingen over Petronella Moens verschenen in een periode dat ze in het Noorden al enige tijd op haar retour was. Haar oeuvre werd in genootschappen als de Maatschappij

tot Nut van het Algemeen nog lang gewaardeerd, maar met de komst van 'romantische' tijdschriften als het Brusselse *De Argus* in het midden van de jaren 1820 daalde haar populariteit onder critici gestaag.⁸⁷ *De Argus* en ook de jonghonderige Rotterdamse bladen *Apollo* en *Argus* waren wars van de huiselijke poëzie, die Moens in hun ogen vertegenwoordigde. Van Duyses poëtische programma was rechtstreeks voortgevloeid uit de ideeën die Brusselse *De Argus* in de jaren 1825 en 1826 had aangedragen, maar hoe kwam het dan dat Van Duyse Moens in later jaren nog zo ophemelde?⁸⁸

Ik heb twee hypotheses. De eerste is dat hij het werk van vrouwen waardeerde uit overtuiging en dat hij zich tot doel stelde dit zo geestdriftig mogelijk voor het voetlicht te brengen. De tweede heeft te maken met zijn positie als auteur. Hij liet zich erop voorstaan met Moens en Doolaeghe te corresponderen, hij publiceerde daarover en correspondeerde veelvuldig over die twee vriendschappen met zijn letterkundige collega's. Daardoor kon hij in hun succes delen. Het kan zijn dat hij op die manier ook hoopte af te rekenen met het beeld van koppige en egoïstische dichter, dat hem door collega's soms werd aangewreven. Hij stelde daar een *posture littéraire* tegenover van de ruimhartige dichter die het de dichtersessen, die met zoveel vooroordelen en achterstelling te kampen hadden (gehad), mogelijk maakte zich te manifesteren in het literaire circuit.⁸⁹ Hij eigende ze zich als het ware toe. Dat verklaart dat hij werk van vrouwen in zijn eigen romantische literatuuropvatting inpaste, dat hij ze inzette in zijn cultuurnationalistisch programma en dat hij delen uit hun briefwisseling publiceerde. En dat verklaart ook dat de achtergestelde positie van vrouwelijke auteurs in de correspondentie, met name in die met Maria Doolaeghe, in stand gehouden werd.

Noten

- 1 Ik wil graag een paar mensen bedanken voor hun opbouwende commentaar op een eerdere versie van dit artikel: Mathijs Sanders en Piet Couttenier hebben enthousiast meegelezen en meegedacht, en ook de anonieme peer reviewers kwamen met zeer nuttige suggesties.
- 2 Brief Doolaeghe aan Van Duyse, Diksmuide 29-7-1856, Collectie Universiteitsbibliotheek Gent. Het bemiddelaarschap van Prudens van Duyse met betrekking tot Maria Doolaeghe is uitgewerkt in Weijermars (2018).
- 3 Van den Berg & Couttenier (2009), 326-338; Weijermars (2016), 13-15.
- 4 Wijnterp (2016), 37-38, 51-53.
- 5 Ceulemans (2015), 212-223; Weijermars (2016), 13.
- 6 Van Duyse schreef stukken over onder meer Marcel van Rijsingen en Lodewijk van Roo. Hij bracht het werk uit van overleden auteurs als Jan Valentijn Wouters, Leo d'Hulster

- en Jan Frans Willems, waarbij hij het overigens niet naliet zelf hier en daar iets aan de teksten te veranderen.
- 7 De gehele overgeleverde correspondentie van Van Duyse bestaat uit ongeveer 5000 brieven. In 2016 is aan de Rijksuniversiteit Groningen het project ‘Correspondentie Prudens van Duyse’ gestart: het vervaardigen van een digitale editie van deze correspondentie. De editie wordt gemaakt in het programma eLaborate (<http://elaborate.huygens.knaw.nl/>) maar is nog niet openbaar toegankelijk. Dit project is een samenwerking tussen de Rijksuniversiteit Groningen, het Letterenhuis te Antwerpen, het Huygens ING te Den Haag en het Vlaams Fonds voor de Letteren.
 - 8 Verschaffel (2017), 88-90; Van den Berg & Couttenier (2009), 151; Schenkeveld, Porteman, Couttenier & Van Gemert (1997), 87-90.
 - 9 Dit zijn Anna Bijns, Rosiana Coleners, Catharina van der Meulen, Constantia van den Nieuwelandt en Barbara Ogier. Deze laatste vier beschrijft Willems zeer beknopt en overwegend negatief, alleen het schrijftalent van Barbara Ogier is volgens Willems ‘niet ongelijk aen dien van haeren vader, en misschien wel iets beter’ (Willems 1819-24 II, 148). De zestiende-eeuwse dichteres Anna Bijns gaf hij wel een prominente plaats: in 17 pagina’s roemt Willems haar ‘leévendige verbeelding, en ongedwongenheyd in de samenstelling haerer verzen’ waarmee zij ‘zich boven alle de Nederduytsche Dichters van haeren tyd, [...] verheven toonde’ (Willems 1819-24 I, 237).
 - 10 Meijer Drees (2018), 123.
 - 11 Mathijsen (2004), 230-231.
 - 12 Schenkeveld, Porteman, Couttenier & Van Gemert (1997), 32; Van den Berg & Couttenier (2009), 312-313.
 - 13 Zie voor denkrichtingen omtrent de verhouding tussen centrum en periferie: Pascale Casanova (2004) en Wijnterp (2016), hoofdstuk 2. Voor de periode 1814-1834 wordt de literaire verhouding tussen de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden onder de loep genomen in Weijermars (2012).
 - 14 Over de ongelijke verhouding tussen mannelijke en vrouwelijke auteurs, zie Streng (1997); Mathijsen (2004); Couttenier (1997), 836 en Schenkeveld, Porteman, Couttenier & Van Gemert (1997), 36-39.
 - 15 Toos Streng analyseerde de beeldvorming van vrouwelijke auteurs in Nederland in de eerste helft van de negentiende eeuw in *Geschapen om te scheppen* (1997). Lia van Gemert en Ans Veltman-van den Bos deden onderzoek naar tijdschriftrecensies van mannen over werk van vrouwen en behandelden Petronella Moens als casus in het artikel ‘Schrijfsters in de literaire kritiek tussen 1770 en 1850’ (1997). De receptie van buitenlandse schrijfsters in Nederland door de eeuwen heen wordt onderzocht in Suzan van Dijk, Petra Broomans, Janet F. van der Meulen, Pim van Oostrum (2004).
 - 16 Zie Even Zohar (1990) en Andringa (2006).
 - 17 Van Renssen (2011), 32.
 - 18 Deze driedeling wordt besproken in Andringa, Levie & Sanders (2006), 204-205.
 - 19 Van de correspondentie met Moens zijn 26 brieven overgeleverd, waarbij nagenoeg alle brieven van Van Duyse tot nu toe onvindbaar zijn gebleken. Van de correspondentie met Doolaeghe zijn tot nu toe 118 brieven teruggevonden, waarbij ook het overgrote deel van Doolaeghe afkomstig is. Zie ook: Couttenier (1997), 836 en Wymenga (2017).
 - 20 Zie Vanden Weghe (1894); Wymenga (2017), 13-14.
 - 21 Veltman-Van den Bos (2000), 74.
 - 22 Veltman-Van den Bos (2000), 92-93.

- 23 *De Gazette van Gend* is het blad van het letterkundig genootschap De Tael is Gantsch het Volk waarbij bekende literatoren als Van Duyse en Blommaert zich hadden aangesloten (Van Duyse 1836a, 1836b).
- 24 Bijvoorbeeld in een brief aan Blommaert, waarin Van Duyse schrijft dat hij 'met genoegen [heeft] vernomen, dat gy mijne regelen over J^w Moens ter Maetschappy hebt voorgelezen' (Brief Van Duyse aan Blommaert, Dendermonde 13-07-1836, Collectie Letterenhuis Antwerpen). Zie verder bijvoorbeeld: brief Van Duyse aan Blicck, Dendermonde 30-08-1836, Collectie Letterenhuis Antwerpen; brief Van Duyse aan Doolaeghe, [plaats van verzending onbekend] 21-01-1833, Collectie Letterenhuis Antwerpen.
- 25 Brief Van Duyse aan Immerzeel, Diksmuide 03-08-1839, Collectie Koninklijke Bibliotheek Den Haag; de brief van Van Duyse aan Blicck is geciteerd uit Vanden Weghe (1894), 5; brief Van Duyse aan Blommaert, Dendermonde 12-10-1832, Collectie Letterenhuis Antwerpen. Doolaeghes bijnaam 'de Vlaamse *Dubitade*' komt van Van Duyse, waarmee hij verwees naar een pottenbakkersdochter uit Sicione die de eerste tekening uit de geschiedenis zou hebben gemaakt. Doolaeghe was ook de dochter van een pottenbakker.
- 26 Zie hiervoor Eijssens (2016).
- 27 *De Avondbode* besteedde regelmatig aandacht aan de Vlaamse letterkunde, zo constateert Korrie Korevaart in *Ziften en zemelknoopen* (2001), 177-178.
- 28 Brief Doolaeghe aan Van Duyse, Diksmuide 31-03-1856, Collectie Universiteitsbibliotheek Gent.
- 29 Vanden Weghe (1894), 5.
- 30 Brief van Van Duyse aan Willems, Dendermonde 21-01-1836, Collectie Universiteitsbibliotheek Gent.
- 31 Van Duyse (1840), zie ook Vanden Weghe (1894), 2-3.
- 32 Van Duyse (1850), XXIII. Een recensent 'R.' (Frans Rens?) refereerde in het tijdschrift *De Eendracht* aan Van Duyses woorden over de totstandkoming van *De avondlamp*: 'Men bracht [...] den wensch uit dat mevrouw Van Ackere de dichtstukken, sedert het uitgeven harer *Madelieven* (1840) vervaerdigd, in een bundel mogt verzamelen. De dichteresse stemde erin toe, indien een harer letterkundige vrienden die taek op zich wilde nemen. Aen de vereerende uitnoodiging, my deswege gedaen, kon ik my niet onttrekken.' In: *De Eendragt, veertiendaegs tydschrift voor letteren, kunsten en wetenschappen*, 22 september 1850, 33.
- 33 Zoals in zijn artikel in het *Belgische Museum*, 'waerin wy de verre weg alle andere overtreffende mevrouw Van Ackere, geboren Doolaeghe, niet opgenomen hebben', zie Van Duyse (1838), 93-94. Ze paste er trouwens ook niet goed in, daar het hier dichters van voor 1800 betrof.
- 34 IJpren = Ieper. Het gaat hier over een prijskamp die in Ieper plaatsvond.
- 35 Van Duyse (1830), 37-38. In de aantekeningen wordt Doolaeghe trouwens wel met naam genoemd.
- 36 Brief Van Duyse aan Blommaert, Dendermonde 19-12-1834, Collectie Letterenhuis Antwerpen.
- 37 Van Duyse (1838), 93-94.
- 38 Weijermars (2010), 92-93.
- 39 Van Duyse (1829), 5. Dit bijeenplaatsen van vrouwelijke auteurs is een bekende strategie, zie ook Streng (1997) en Van Boven (1992).
- 40 Van Duyse (1830), 56. Zie voor de strategieën die Van Duyse in die periode gebruikte Weijermars (2010).
- 41 Brief Van Duyse aan Willems, Gent 18-02-1828, Collectie Universiteitsbibliotheek Gent; brief Blommaert aan Van Duyse, Heusden 10-08-1832, Collectie Letterenhuis Antwerpen;

- brief Blommaert aan Van Duyse, Heusden 15-10-1832, Collectie Letterenhuis Antwerpen; brief Blommaert aan Van Duyse, Gent 17-12-1834, Collectie Letterenhuis Antwerpen; Brief Van Duyse aan Willems, Gent 21-01-1836, Collectie Universiteitsbibliotheek Gent; Brief Van Duyse aan Vervier, Dendermonde 08-05-1836, Collectie Letterenhuis Antwerpen.
- 42 Helaas is dit blad grotendeels verloren gegaan en daarom heb ik tot op heden dit artikel nog niet onder ogen gehad. Dat hij het wel degelijk publiceerde, blijkt uit zijn correspondentie (brief van Van Duyse aan Willems, Dendermonde 21-01-1836, Collectie Universiteitsbibliotheek Gent).
- 43 Zie *Antwerpschen Almanach van Nut en Vermaek*, Antwerpen: Ancelle, 1818-1821 en ook Weijermars (2012), 86.
- 44 Weijermars (2012), 139-144. Piet Couttenier schreef over de inpassing van vrouwelijk schrijverschap in de nationale letterkunde in Couttenier (2001).
- 45 Casanova (2004), 136.
- 46 Van Duyse (1838), 93.
- 47 Weijermars (2012), 345.
- 48 Van Duyse (1850), VII; Van Duyse (1838), 94.
- 49 Van Duyse (1850), VII; XXI.
- 50 Van Duyse (1850), VII.
- 51 Weijermars (2012), 306.
- 52 Van Duyse (1830), 11. Deze zang werd ook opgenomen in zijn debuutbundel *Gedichten*, die in Den Haag bij Johannes Immerzeel jr. verscheen in 1831.
- 53 Van Duyse (1830), 43. Van Duyse laat met de opsomming ‘verbeelding, geest, gevoel’ zien dat hij, behalve aan het werk van Willem Bilderdijk, ook schatplichtig is aan de romantische poëtica van Johannes Kinker, die de verbeelding als bron voor de dichtkunst beschouwt, Van Duyse (1830), 40. Zie ook Johannes (1992).
- 54 Van Duyse (1830), 43.
- 55 Van Duyse (1840), 99-100.
- 56 Van Gemert & Van den Bos (1997), 267. Van Duyse schreef ook nog de ‘Lijkkrans op Petronella Moens, Vergeet mij niet!’, in: *Nederlandsche Muzen-Almanak*, J. Immerzeel Jr., Amsterdam, 1844, 82. Deze kreeg een kritische reactie in het tijdschrift *De Gids*, waarin een redacteur schreef: ‘Men zal toch in ons vaderland gereedelijk daarin overeenstemmen, dat Moens den roem, dien zij als dichteres verworven heeft, meer nog aan haar ongelukkig lot, meer nog aan de braafheid van haar hart en het edele harer beginselen, dan aan het schitterende van haar dichttalent is verschuldigd geweest’, in: *De Gids* 8, nummer 1, Van Kampen, Amsterdam, 1844, 111.
- 57 Van Duyse (1840), 99-100.
- 58 Vlasselaers (1985), 141.
- 59 Van Duyse (1850), XV.
- 60 *De Argus* III (1825), 259, geciteerd uit Van Duyse (1830), 77.
- 61 Van Duyse (1830), 77.
- 62 Van Duyse (1850), XXII.
- 63 Streng (1997), 5-7; Mathijssen (2004), 229-230.
- 64 Streng (1997), 27-31.
- 65 Schenkeveld, Porteman, Couttenier & Van Gemert (1997), 75.
- 66 Mathijssen (2004), 229.
- 67 Van Duyse (1830), 77.
- 68 Van Duyse (1836b), 45.
- 69 Ibidem.

- 70 Van Duyse (1838), 98.
- 71 Van Duyse (1850), XXIII. De auteur verwijst hier naar de huldeblijken van het stadsbestuur, die Doolaeghe eerder ten deel waren gevallen.
- 72 Wymenga (2017), 11. In haar bundel *Madelieven* droeg Doolaeghe een strofe aan Van Duyse op waaruit ook dit achterstandsdenken blijkt: 'Dit deed myn geest van yver blaken: / 'k Zocht ook naer frissche bloemen rond. / Vergeefs poogde ik den hof te naken, / Waer gij uw schoone roozen vond: / 'k Vergaërde een handvol dorrend loover, / En blazend zond ik 't kransje over', / Met diep geroerde ziel en eerbiedvol ontzag: / Maer heilig was myn loon: / 't wekte u een dankbren lach!', in: Van Ackere-Doolaeghe (1840), 40.
- 73 Brief Van Duyse aan Vervier, Dendermonde 08-05-1836, Collectie Letterenhuis Antwerpen.
- 74 Bijvoorbeeld in Van Duyse (1836b), 46; Van Duyse (1830), 56, 77.
- 75 Van den Berg & Couttenier (2009), 151.
- 76 Van Duyse (1830), 77.
- 77 Van Duyse (1838), 93.
- 78 Deze opsomming komt uit Mathijsen (2004), 229. Omdat er in Vlaanderen weinig vergelijkingsmateriaal is op dit terrein, valt niet uit te maken of we hier van doen hebben met een verschil tussen Zuid en Noord.
- 79 Van Duyse (1850), IX.
- 80 Van Duyse (1850), X.
- 81 Vanden Weghe (1894), 5.
- 82 Van Duyse (1830), 56.
- 83 Van Duyse (1850), VI.
- 84 Van Duyse (1850), 23. Zie over het beeld van Doolaeghe als 'poetess-mother' ook Couttenier (2001), 22-23.
- 85 Van Duyse (1842), 25, 135.
- 86 Van Boven (1992), 261-274. Het citaat komt uit het tijdschrift voor literaire kritiek *De Recensent der Recensenten*, 1831, 534, geciteerd uit Van Gemert & Veltman-Van den Bos (1997), 261.
- 87 Krol (1997), 213-216. Zie over het tijdschrift *De Argus* Weijermars (2012), 289-305, en 299 over de bespreking van Moens in het bijzonder.
- 88 Weijermars (2016), 17.
- 89 Bijvoorbeeld door Snellaert, die in 1839 aan Blicke schreef: 'Van Duyse pruttelt, gelyk altyd. Van Duyse wordt hoofdfig als Bilderdyk. Jammer dat hy 's mans hoofd niet en bezit', geciteerd uit De Keyzer (1960), 90.

Literatuur

- Ackere, M. van, geb. Doolaeghe, *Madelieven*, Vancuyck-Gyole, Diksmuide, 1840.
- Andringa, Els, Sophie Levie en Mathijs Sanders, 'Het buitenland bekeken. Vijf internationale auteurs door Nederlandse ogen (1900-2000)', in: *Nederlandse Letterkunde* 11, 2006, 3, 197-210.
- Andringa, Els, 'Penetrating the Dutch polysystem. The reception of Virginia Woolf, 1920-2000', in: *Poetics Today* 27, 2006, 3, 501-568.
- Berg, Willem van den & Piet Couttenier, *Alles is taal geworden. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1800-1900*, Bert Bakker, Amsterdam, 2009, 326-335.
- Boven, Erica van, *Een hoofdstuk apart. 'Vrouwenromans' in de literaire kritiek, 1898-1930*, Sara/Van Gennep, Amsterdam, 1992.

- Casanova, Pascale, *The world republic of letters*, Harvard University Press, Cambridge/London, 2004.
- Ceulemans, Adelheid, *Tussen liereman en literator. Het poëtische œuvre van Theodoor Van Ryswyck (1811-1849)*, University Press Antwerp, Antwerpen, 2015.
- Couttenier, Piet, 'Maria-Francaisca Doolaeghe, de Belgische Sappho', in: Riet Schenkeveld-van der Dussen (red.), *Met en zonder lauwerkrans. Schrijvende vrouwen uit de vroegmoderne tijd 1550-1850*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 1997, 835-846.
- Couttenier, Piet, 'Women writing in 19th-century Flanders', in: Suzan van Dijk, Lia van Gemert en Sheila Ottway (red.), *Writing the history of women's writing. Toward an international approach*, KNAW, Amsterdam, 2001, 21-27.
- Dijk, Suzan van, Petra Broomans, Janet F. van der Meulen, Pim van Oostrum (red.), *I have heard about you. Foreign women's writing crossing the Dutch border. From Sappho to Selma Lagerlöf*, Verloren, Hilversum, 2004.
- Duyse, Prudens van, *Loflicht op de Nederlandse taal*, Jozef Sacré, Brussel, 1829.
- Duyse, Prudens van, *De wanorde en omwenteling op den Vlaamschen zangberg in vier zangen, met eeuwigdurende aantekeningen*, P.F. de Goesin-Verhaeghe, Gent, 1830.
- Duyse, Prudens van, 'Rosiana Coleners', in: *Belgisch Museum voor de Nederduitsche taal- en letterkunde en de geschiedenis des vaderlands* 2, 1838, 93-101.
- Duyse, Prudens van, 'Bezondere briefwisseling', in: *Bydragen der Gazette van Gend voor Letteren, Kunsten en Wetenschappen*, 1836a, 1, 33-34.
- Duyse, Prudens van, 'Mejufv. Petronella Moens', in: *Bydragen der Gazette van Gend voor Letteren, Kunsten en Wetenschappen*, 1836b, 1, 45-48.
- Duyse, Prudens van, *Vaderlandsche poëzij*, 3 delen, Hebbelynck, Gent, 1840.
- Duyse, Prudens van, *De spellingsoorlog. Luimig heldendicht in vier zangen*, T. en D. Hemelsoet, Gent, 1842.
- Duyse, Prudens van, 'Zendbrief van den uitgever', in: *De avondlamp. Dichtbundel door Vrouwe Van Ackere, geb. Maria Doolaeghe*, De Busscher, Gent, 1850, V-XXIII.
- Eijssens, Henk, *De literaire almanak als standmeter van de Nederlandse poëzie: gedemonstreerd aan de Nederlandsche Muzen-Almanak (1819-1840)*, ongepubliceerd proefschrift Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, 2016, te raadplegen via: <https://pure.uva.nl/ws/files/2744709/17645EijssensProefschriftcompleet.pdf>.
- Even-Zohar, Itamar, 'The Literary System', in: *Poetics Today* 11, 1990, 1, 27-44.
- Gemert, Lia van en Ans J. Veltman-van den Bos, 'Schrijfsters in de literaire kritiek tussen 1770 en 1850', in: W.J. van den Akker et al. (red.), *Vrouwen en de canon*, speciaal nummer van *Nederlandse Letterkunde* 2, 1997, 258-270.
- Johannes, Gert Jan, *Geduchte verbeeldingskracht! Een onderzoek naar het literaire denken over de verbeelding. Van Van Alphen tot Verwey*, Historisch Seminarium van de Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, 1992.
- Keyzer, Paul de, 'De driehoeksverhouding F.A. Snellaert, F.J. Blicke en Prudens van Duyse (1836-1840)', in: *Spiegel der Letteren* 4, 1960, 4, 81-98.
- Korevaart, Korrie, "'En wee de vrouw, die immer hare huishouding verzaekt...'" Vrouwen in de dagbladkritiek', in: K. Korevaart (red.), *Vrouwen in taal en literatuur*, Acco, Amersfoort/Leuven, 1988, 82-96.
- Korevaart, Korrie, *Ziften en zemelknoopen. Literaire kritiek in de Nederlandse dag-, nieuws- en weekbladen, 1814-1848*, Verloren, Hilversum, 2001.
- Krol, Ellen, *De smaak der natie. Opvattingen over huiselijkheid in de Noord-Nederlandse poëzie van 1800 tot 1840*, Verloren, Hilversum, 1997.
- Mathijssen, Marita, 'De maagdelijke pen. Over "Twee vrouwen" uit de negentiende eeuw', in: Marita Mathijssen, *Nederlandse literatuur in de romantiek 1820-1880*, Vantilt, Nijmegen, 2004, 229-236.

- Meijer Drees, Marijke, 'Voor "gewone" lezers. De *Keur van Nederlandsche Letteren* (1827-1829)', in: Lizet Duyvendak & Jan Oosterholt (red.), *Uit de marge. Kanttekeningen bij de cultuurhistorische canon*, Uitgeverij Verloren, Hilversum, 2018, 121-128.
- Renssen, Floor van, *Lezer, er zijn ook Belgen! Interactie tussen de Nederlandse en Vlaamse literatuur via literaire kritiek en uitgeverij (1980-1995)*, Garant, Antwerpen/Apeldoorn, 2013.
- Schenkeveld-van der Dussen, Riet, Karel Porteman, Piet Couttenier en Lia van Gemert, *Met en zonder lauwerkrans. Schrijvende vrouwen uit de vroegmoderne tijd 1550-1850*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 1997.
- Snellaert, Ferdinand Augustijn, 'Boekbeoordeling', in: *Het Leesmuseum* 1, 1856, 261-279.
- Snellaert, Ferdinand Augustijn, 'Willem Tell, door Mr. Prudentius van Duyse', in: *Bijdragen door Gazette van Gend voor Letteren, Kunsten en Wetenschappen*, 1836, 1, 86-88.
- Streng, Toos, *Geschapen om te scheppen? Opvattingen over vrouwen en schrijverschap in Nederland, 1815-1860*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 1997.
- Vandenbussche, Liselotte, *Het veld der verbeelding. Vrijzinnige vrouwen in Vlaamse literaire en algemeen culturele tijdschriften (1870-1914)*, Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, Gent, 2008.
- Veltman-van den Bos, Ans, *Petronella Moens (1762-1843). De Vriendin van 't Vaderland*, Vantilt, Nijmegen, 2000.
- Verschaffel, Tom, *De weg naar het binnenland. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1700-1800. De zuidelijke Nederlanden*, Bert Bakker, Amsterdam, 2017.
- Vlasselaers, Joris, *Literair bewustzijn in Vlaanderen 1840-1893. Een codereconstructie*, Universitaire pers, Leuven, 1985.
- Weghe, Frans Vanden, *Dubitade. Prudens van Duyse en Maria Doolaeghe, eene studie*, Jan Boucherij, Antwerpen, 1894.
- Weijermars, Janneke, 'Twee prijsvragen, twee strategieën: Jan Frans Willems, Prudens van Duyse en het Brusselse genootschap Concordia (1818-1830)', in: Nele Bemong, Mary Kemperink, Marita Mathijssen & Tom Sintobin (red.), *Naties in een spanningsveld. Tegenstrijdige bewegingen in de identiteitsvorming in negentiende-eeuws Vlaanderen en Nederland*, Uitgeverij Verloren, Hilversum, 2010, 79-95.
- Weijermars, Janneke, *Stiefbroeders. Zuid-Nederlandse letteren en natievorming onder Willem 1, 1814-1834*, Uitgeverij Verloren, Hilversum, 2012.
- Weijermars, Janneke, 'De romantische auteur. Prudens van Duyse (1804-1859)', in: Erica van Boven & Pieter Verstraeten (red.), *Schrijverstypen. De moderne auteur tussen individu en collectief*, Uitgeverij Verloren, Hilversum, 2016, 13-24.
- Weijermars, Janneke, "'Enkel om U te verpligten". Wederkerigheid in de correspondentie van Prudens van Duyse', in: *Zacht Lawijd. Literair-historisch tijdschrift*, 2018, 4, 71-91.
- Weijermars, Janneke, "'Boven lof en blaem verheven". Prudens van Duyse als bemiddelaar van Maria Doolaeghe', in: Lizet Duyvendak & Jan Oosterholt (red.), *Uit de marge. Kanttekeningen bij de cultuurhistorische canon*, Uitgeverij Verloren, Hilversum, 2018, 225-231.
- Willems, Jan Frans, *Verhandeling over de Nederduytsche tael- en letterkunde, opzigtelyk de Zuydelyke Provintien der Nederlanden*, 2 delen, J.S. Schoeseters, Antwerpen, 1819-1824.
- Wijnterp, Lies, *Making Borges. The Early Reception of Jorge Luis Borges's Work in France and the United States*, ongepubliceerde dissertatie Radboud Universiteit Nijmegen, 2016. Online te raadplegen via: <http://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/150648/150648.pdf>.
- Wymenga, Anke, *Blaak op mijn lampjen. De correspondentie tussen Prudens van Duyse en Maria Doolaeghe*, ongepubliceerde masterscriptie RUG 2017. Online te raadplegen via: <https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/345/028/RUG01-00234502820170001AC.pdf>.

Over de auteur

Janneke Weijermars is universitair docent Moderne Nederlandse letterkunde aan de Rijksuniversiteit Groningen. Eerder verscheen van haar *Het is pas feest als Harry is geweest. 60 jaar Boekenbal 1947-2006* (Amsterdam 2007) en *Stiefbroeders. Zuid-Nederlandse letteren en natievorming onder Willem I, 1814-1834* (Hilversum 2012), dat in Engelse vertaling verscheen bij uitgeverij Brill (Boston/Leiden) en in 2016 bekroond werd met de prof. dr. Léon Elautprijs van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde. Ze is gespecialiseerd in de Vlaamse letterkunde van de negentiende eeuw en bereidt momenteel een digitale brieveneditie en een biografie voor over de Vlaamse dichter Prudens van Duyse (1804-1859).

E-mail: j.e.weijermars@rug.nl

